

Чернадчук Т.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Сумського національного аграрного університету

УДК 340.13

ІНФОРМАЦІЙНО-БАНКІВСЬКІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Складні умови, у яких сьогодні знаходиться Україна, обравши шлях демократичної, соціально орієнтованої, правової держави, ставлять одним із першочергових завдань проведення правової реформи, яка би передбачала, зокрема, приведення чинного законодавства у відповідність до вимог сучасності. Безперечно, важливу роль у політичному й економічному стані держави відіграє фінансова і банківська діяльність, адже саме в цих галузях динамічно й активно знаходять відображення всі позитивні та негативні явища, що відбуваються в економіці. Також фінансова і банківська діяльність відносяться до тієї області, де традиційно широко використовуються сучасні інформаційні технології та системи автоматизації. Так, досягнутий високий рівень автоматизації банківської діяльності, її подальший розвиток зумовлюються, зокрема, такими чинниками: великий об'єм розрахункових операцій, накопичений досвід автоматизації фінансових операцій, забезпеченість інформаційними та обліковими програмними комплексами і системами. Відповідно, подальший розвиток банківських відносин залежить від ефективного застосування суб'єктами банківської діяльності відповідної інформації, яка є обов'язковою умовою здійснення ними будь-яких дій. Застосування новітніх інформаційно-комп'ютерних засобів, розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій сприяли підвищенню ролі інформації у функціонуванні банківської системи, появи нових відносин, що відбивають особливі умови і правила поведінки суб'єктів у сфері банківської діяльності, тобто інформаційно-банківських відносин. Таким чином, постає питання важливості створення правового фундаменту розвитку інформаційного суспільства у сфері банківської діяльності, яке потребує глибокого та різнобічного розуміння інформаційних правовідносин у банківській сфері.

Відзначаючи існування наукових досліджень, присвячених теоретико-методологічним засадам правового регулювання інформаційних відносин, що проводяться у різних галузях права такими фахівцями, як І.В. Арістова, В.А. Копилов, О.В. Кохановська, М.М. Рассолов, О.М. Селезньова та ін., слід зазначити про недостатність комплексних напрацювань із питань правового регулювання інформаційних відносин у банківській сфері.

Метою статті є аналіз стану правового регулювання інформаційних відносин у банківській сфері в умовах сучасної України й окреслення напрямків їх подальшого розвитку.

У сучасних умовах розвитку інформатизації економіки регулювання банківської діяльності та організації і функціонування банківської системи країни набувають нового змісту. Такий стан нерозривно пов'язаний з економічною та правовою природою визначених елементів, оскільки банківська система відноситься до центральних ланок господарського механізму ринкового типу. Нові умови і якісно новий характер взаємодії елементів банківської системи передбачають реформування організації діяльності Національного банку України як її центральної ланки, створення та вдосконалення системи банківського регулювання і банківського нагляду, що відповідають сучасним вимогам і забезпечують стабільне і прозоре функціонування національної економіки, а також проблеми, пов'язані із правовим забезпеченням діяльності банківських установ [1, с. 4].

Проблеми, що виникають у процесі правового регулювання інформаційно-банківських відносин, привертають увагу науковців. Так, О.М. Селезньова вважає, що регламентація інформаційно-банківських відносин має уривчастий характер. Тому, на думку автора, для удосконалення нормативно-правового регулювання є актуальним розроблення та прийняття Закону України «Про банківську інформацію», який мав би міжгалузевий характер [2, с. 415]. Безумовно, така пропозиція заслуговує на увагу, але, на нашу думку, вдосконалювати правове регулювання інформаційних відносин у банківській сфері потрібно у двох напрямках: тактичному та стратегічному.

Вирішення тактичного завдання передбачає внесення змін до інформаційного та банківського законодавства і насамперед це повинно стосуватися інформації, віднесеної до банківської таємниці.

Вирішення стратегічного завдання передбачає вироблення сучасної інформаційної ідеології, формування сучасної інформаційної політики у банківській сфері з урахуванням не лише вітчизняної, а і світової економіки.

Аналіз чинного законодавства дозволяє зробити висновок про те, що банківська таємниця належить до такого виду інформації, як інформація з обмеженим доступом. За загальним правилом банківською таємницею є інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відома банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин із ним чи третіми особами за надання послуг банку. Частиною 2 ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [3] надано неповний перелік відомостей,

які становлять банківську таємницю. Крім перерахованих відомостей, у цій частині статті банківську таємницю становить інформація, яка залишилася у банку після смерті особи. Такий висновок слідує зі змісту ч. 3 ст. 62 Закону: довідки за рахунками (вкладами) у разі смерті їх власників надаються банком особам, зазначеним власником рахунку (вкладу) в заповідальному розпорядженні банку, державним нотаріальним конторам або приватним нотаріусам, іноземним консульським установам у справах спадщини за рахунками (вкладами) померлих власників рахунків (вкладів). Банківську таємницю становить також інформація про клієнтів інших банків навіть у випадках, якщо їх імена (найменування) зазначені у документах, угодах та операціях клієнта, оскільки частиною 4 ст. 62 Закону банкам заборонено надавати таку інформацію.

Таким чином, проведений системний аналіз законодавства, що регулює інформаційні банківські відносини, свідчить про те, що перелік відомостей, які становлять банківську таємницю, потрібно розширити. На нашу думку, частину 2 ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» потрібно доповнити: «Банківською таємницею, зокрема, є: <...>

9) персональні дані про наявних клієнтів банку, отримані банком офіційно;

10) відомості про майно, яке перебуває на зберіганні банку (про власника майна, перелік майна та його вартість, види банківського збереження);

11) інформація про осіб, які хотіли стати клієнтами банку, але за наявності певних причин ними не стали;

12) інформація про клієнтів, які припинили свої відносини з банком.»

Потребують більш докладного правового регулювання питання охорони та захисту інформаційних прав суб'єктів інформаційних банківських правовідносин і насамперед стосовно банківської таємниці. Охорона інформаційних прав реалізується застосуванням відповідних засобів захисту.

Важливе значення для захисту інформаційних прав суб'єктів банківських правовідносин має спосіб їх захисту, тобто «передбачені законом дії, що безпосередньо спрямовані на захист суб'єктивних інформаційних прав». Під способом захисту суб'єктивних інформаційних прав розуміються закріплені в законі матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких відбувається поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і впливів на правопорушника.

Загальні способи захисту цивільних прав визначені ст. 16 Цивільного кодексу України [4], але не усі з них можуть бути застосовані щодо захисту суб'єктивних інформаційних прав. У банківській сфері можуть бути застосовані такі цивільні способи захисту суб'єктивних інформаційних прав, як визнання права на банківську інформацію, якщо воно порушене чи оспорюється; припинення дій, що порушують суб'єктивне інформаційне право; вчинення позитивних дій, які спрямовані на усунення наслідків порушення і забезпечують відновлення права; від-

шкодування збитків; визнання банківського правочину недійсним; визнання незаконними рішення, дії чи бездіяльність органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Стосовно захисту банківської таємниці можуть бути застосовані такі способи: визнання права на банківську таємницю; припинення дій, які ведуть до порушення режиму банківської таємниці; відшкодування збитків, заподіяних розголошенням чи неправомірним використанням банківської таємниці; незастосування судом акту державного органу, який суперечить закону; відшкодування збитків. З метою забезпечення ефективного захисту банківської таємниці потрібне чітке законодавче визначення суб'єктів інформаційних банківських відносин у Законі України «Про банки і банківську діяльність». Верховний суд України за результатами узагальнення судової практики запропонував такі дефініції:

– власник банківської таємниці – клієнт банку, який у відносинах із банком надає йому відомості, що становлять банківську таємницю;

– утримувач банківської таємниці – особа, яка за виконання своїх обов'язків отримує, зберігає та використовує відомості, які становлять банківську таємницю. Утримувачами банківської таємниці є Національний банк України, банки, органи державної влади, перелік яких надано в п. п. 2–7 ч. 1 ст. 62 Закону [5].

Така пропозиція Верховного Суду України заслуговує на увагу, але потребує уточнення.

На нашу думку, запропонований суб'єкт – утримувач – включає в себе банк як зберігач інформації та інші державні органи як одержувачі і деякою мірою зберігачі банківської таємниці, а у ширшому розумінні – банківської інформації. Тому вважається доцільним виокремити серед суб'єктів такі групи: власник банківської таємниці, зберігач банківської таємниці та одержувач банківської таємниці.

Власник банківської таємниці – це особа (фізична чи юридична), яка у відносинах із банком надає відомості, що становлять банківську таємницю.

Зберігач банківської таємниці – це банківська чи інша установа, яка, виконуючи свої обов'язки, отримує, зберігає та використовує відомості, що становлять банківську таємницю.

Одержувач банківської таємниці – це визначена банківським законодавством особа, яка з метою реалізації повноважень отримує та використовує відомості, що становлять банківську таємницю.

Проведене дослідження проблемних питань банківської таємниці дозволяє зробити висновок. У процесі вдосконалення правового регулювання правовідносин, пов'язаних із банківською таємницею, необхідно враховувати три аспекти. По-перше, законом має бути визначений вичерпний перелік відомостей та інформації, що становлять банківську таємницю та технічних засобів її захисту. У будь-якому разі не може становити банківську таємницю інформація про банк, його керівників та учасників (засновників) та інформація, що підлягає

обов'язковому опублікуванню; інформація про умови надання кредиту; умови залучення вкладів.

По-друге, оскільки банківська таємниця є одним із елементів правового режиму, то має бути визначене обмежене коло осіб, докладно врегульовані процедури збереження, використання та захисту відомостей (інформації), що становлять банківську таємницю, а також питання застосування спеціальних технічних засобів захисту. Вважається, що збереження банківської таємниці може бути забезпечене шляхом: встановлення кола осіб, які мають доступ до банківської таємниці; застосування спеціального режиму діловодства та організації документообігу; застосування технічних засобів із метою запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації; застосування застережень щодо збереження банківської таємниці та відповідальності за її розголошення у договорах та угодах між банком та клієнтом. Станом на сьогодні ці питання у законі майже не врегульовані, натомість нормативно-правовими актами Національного банку України окремі питання знайшли своє нормативне закріплення. Наприклад, організаційно-правові заходи захисту та збереження банківської таємниці визначені Правилами зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці. Вимоги стосовно приміщення центрального апарату, структурних підрозділів і одиниць, територіальних управлінь, навчальних закладів Національного банку України, банків України та їх відокремлених підрозділів, у яких обробляються електронні банківські документи, що містять відомості із грифом «Банківська таємниця», та інша електронна інформація, доступ до якої обмежений банком, а також на приміщення банків, що заново будуються, реконструюються, встановлені Правилами з технічного захисту для приміщень банків, у яких обробляються електронні банківські документи.

По-третє, забезпечення дотримання вимог щодо банківської таємниці повинне знаходитися у площині системи правових засобів, які встановлюються законодавством із метою належного захисту прав клієнтів [1, с. 127–131].

Здійснення банківських операцій та банківської діяльності загалом передбачає отримання, переробку, зберігання та використання економічної, організаційної, статистичної, правової та іншої інформації, яка необхідна для прийняття управлінських, фінансових та інших рішень. Крім того, банківським законодавством передбачені підстави та порядок надання банком окремих видів інформації (відомостей). Тому постає проблема визначення сутності банківської інформації.

У загальному вигляді під банківською інформацією розуміються будь-які відомості про банк та його діяльність, які можуть вплинути на прийняття рішення про вибір банку для обслуговування. Таке узагальнене визначення потребує доповнення, зокрема банківська інформація повинна мати адресата, якими можуть бути потенційні клієнти або уповноважені державні органи (треті особи). Органи держави реалізують свою компетенцію в інтересах

суспільства, тобто в інтересах необмеженого кола потенційних клієнтів банку. Однак за прийняття рішення ймовірним клієнтом вирішальне значення має не лише банківська інформація у класичному розумінні, а й інша фінансова, економічна, політична тощо інформація, аналіз якої впливає на прийняття рішення про вступ або невступ у банківські правовідносини. Така інформація стосується, зокрема, економічного стану держави, наявності кризових симптомів, зовнішньоторговельного балансу, стану виконання бюджету, політичної стабільності тощо.

Аналіз банківського законодавства дав підстави окремим авторам для висновку про те, що до банківської інформації можна віднести сукупність відомостей, пов'язаних зі: статутними документами керівництва банку; організаційно-правовою формою банківської установи; зовнішнім виглядом банківської установи та її службовців; видами та формами банківського обслуговування; кількістю та складом клієнтів; операціями за рахунками клієнтів; наявністю кореспондентських відносин; технічним забезпеченням банку.

На нашу думку, запропонований перелік видів інформації потребує уточнення, зокрема незрозумілим є такий вид банківської інформації, як «відомості про зовнішній вид банківської установи та її службовців». Натомість запропонований перелік потребує і доповнень, наприклад, відомості щодо банківських послуг, відомості щодо банківських операцій (перелік банківських операцій, наявність ліцензій), відомості щодо місця банку у банківській системі тощо.

Враховуючи наведені міркування, можна запропонувати таке визначення банківської інформації у широкому розумінні. Банківська інформація – це будь-які відомості, безпосередньо або опосередковано пов'язані з банком, банківською діяльністю та банківською системою, які необхідні для прийняття відповідного рішення банком або клієнтом. У вузькому розумінні банківську інформацію можна розглядати як відомості про банк та його діяльність [1, с. 133].

Банківська інформація є різною за змістом, значенням та правовим режимом. Правова оцінка банківської інформації має враховувати насамперед правові режими залежно від змісту та призначення її використання.

Серед напрямів удосконалення регулювання інформаційних відносин у сфері банківської діяльності, на нашу думку, мають бути стандартизація та уніфікація. Стандартизація інформаційної діяльності у банківській сфері, на нашу думку, є діяльністю, що полягає у встановленні положень та правил для багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань із метою досягнення оптимального ступеня впорядкування інформаційної діяльності у банківській сфері, результатом якої є уніфікація банківських послуг, підвищення ступеня відповідності банківських послуг їх функціональному призначенню, підвищення інформаційного забезпечення банківської діяльності та банківської безпеки.

Результатом уніфікації банківської інформації та документації має стати комплекс стандартів банківської діяльності, зокрема такі банківські стандарти, як «Банківська інформація. Загальні положення». У вказаному стандарті має бути визначена сфера застосування стандартів, правова основа стандартів, основні терміни та їх визначення. Другий стандарт «Вимоги до банківської інформації», де мають бути сформовані вимоги до такої інформації з їх тлумаченням та з урахуванням функціонування електронної інформації. На нашу думку, позитивним у стандартизації банківської діяльності має стати комплекс так званих процесуальних стандартів, які містили би низку уніфікованих процесуальних положень щодо створення та розповсюдження первинної та вихідної банківської інформації, формування банківських інформаційних ресурсів, підготовки банківських інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг банком, а також застосування інформаційних систем та інформаційних технологій у банківській сфері, створення та застосування механізмів інформаційної безпеки. Вважається, що найбільш оптимальною буде така структура зазначених «процесуальних стандартів»: сфера застосування; нормативна база; терміни та визначення; стандартизована модель процесу (процедури, операції) та вимоги до процесу; оцінка процесу.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу законодавства, що регулює інформаційні банківські відносини, можна зробити висновки про необхідність внесення змін до інформаційного та банківського законодавства. Так, на нашу думку, Закон України «Про банки і банківську діяльність»

має бути доповнений окремою главою «Банківська інформація». У зазначеній главі має бути визначене поняття банківської інформації, визначені види банківської інформації, окреслено коло суб'єктів та їх правовий статус, принципи інформаційної діяльності у банківській сфері, порядок надання, користування та збереження банківської інформації, спеціальні інформаційні режими, питання захисту банківської інформації та відповідальність за порушення законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чернадчук Т.О. Актуальні питання інформаційних правовідносин у банківській сфері : [монографія] / Т.О. Чернадчук. – Суми : СНАУ, 2011. – 162 с.
2. Селезньова О.М. Банківська інформація: концептуальні засади та пропозиції до нормативно-правової регламентації / О.М. Селезньова // Держава і право : збірник наукових праць. – Вип. 51. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. – С. 412–417.
3. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/paran390#n390>.
4. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2001 р. № 435-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/435-15>.
5. Судова практика розгляду справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб : Узагальнення Верховного Суду України від 21 грудня 2009 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/D48EE1653B8A0C2EC22576F900413C23?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=D48EE1653B8A0C2EC22576F900413C23&Count=500&>.

Чернадчук Т.О. ІНФОРМАЦІЙНО-БАНКІВСЬКІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

У статті здійснено аналіз сучасного стану правового регулювання інформаційних відносин у сфері банківської діяльності, запропоновано напрямки його вдосконалення.

Ключові слова: інформаційно-банківські правовідносини, банківська інформація, банківська таємниця, банківська стандартизація й уніфікація.

Чернадчук Т.А. ИНФОРМАЦИОННО-БАНКОВСКИЕ ПРАВООТНОШЕНИЯ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ: ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ

В статье проведен анализ современного состояния правового регулирования информационных отношений в сфере банковской деятельности, предложены направления его усовершенствования.

Ключевые слова: информационно-банковские правоотношения, банковская информация, банковская тайна, банковская стандартизация и унификация.

Chernadchuk T.O. INFORMATION AND BANKING LEGAL RELATIONS IN TODAY'S UKRAINE: SELECTED ISSUES

The article analyzes the current state of the legal regulation of information relations in banking. Attention is paid to the problems arising in the course of legal regulation of information and banking relationships. Conducted systematic analysis of the current legislation led to the conclusion that it is necessary to expand the list of information constituting bank secrecy. Namely, Part 2 of Art. 60 of the Law of Ukraine “On Banks and Banking Activity” should be supplemented by the following paragraphs: “Banking secrecy comprises: 9) officially received personal data on existing bank customers; 10) information about the property, which is in the possession of the bank (property owner, the list of property and its value, types of bank safekeeping); 11) information about persons who would like to become the bank customers, but they did not become due to certain reasons; 12) information about customers who terminated their relationship with the bank”. The definition of banking information in a broad sense is suggested. Banking information is any information directly or indirectly related to the Bank, the banking activity and the banking system and that are necessary to make a decision by the bank or the customer. In a narrow sense, banking

information can be treated as information about the bank and its activities. Attention is paid to the fact that the issues of protection of information rights of the subjects of information and banking legal relations require more detailed regulation, primarily in respect of bank secrecy. Moreover, the way to protect the information rights of the subjects of banking legal relations banking relationships is important. Emphasized that it is necessary to improve the legal regulation of information relations in the banking sector in two directions: tactical and strategic. The solution of a strategic task provides the development of modern information ideology, formation of modern information policy in the banking sector taking into account not only national but also the global economy. The solution of a tactical task provides the amendment of the information and banking legislation. Namely, the Law of Ukraine “On Banks and Banking Activity” should be supplemented by a separate chapter “Banking Information”. This chapter should provide a definition of the concept of banking information; determine certain types of banking information; outline the range of subjects and their legal status; present principles of information activities in the banking sector; determine the procedure for the provision, use and conservation of banking information; establish special information regimes; provide the protection of banking information and responsibility for the violation of the law.

Key words: information and banking relationships, banking information, bank secrecy, bank standardization and unification.